

Most pedig én is hadd szolgáljak még pár adattal K. Cs. B. életéhez.

A dunántuli egyházkerület ugyanazon régi jegyzőkönyvében, melyből M. Gy. (a 367. lapon) közli, hogy K. Cs. B. mint lepsényi lelkész és mezőföldi prosenior a pápai gymnasium igazgatására bocsáttatik, egy későbbi, de mégis közelkoru kéz ezt írta K. Cs. B. neve mellé: »*mortuus in exilio Pályini*« = meghalt mint bujdosó, állásnélküli ember Pályiban.

Pályi nevű helység Biharmegyében három van, u. m. Hegyköz-, Hosszu- és Monostor-Pályi; ezenkívül Szatmármegyében egy: Ó-Pályi.

Hogyan került Kocsi Csergő Bálint élete végén Dunántulról Tiszántulra? Igyekezzünk e kérdésre is megfelelni.

A debreczeni főiskola anyakönyveiben — mint Bakóczy János hajduböszörményi ref. lelkész ur velem közölni szives volt — *két* Kocsi Csergő Bálint fordul elő. Az első — a mi Kocsi Csergőnk — 1665-ben subscribált (18 éves korában); a második *Kocsi Cs. Bálint* pedig *1702. január 14-én*. Ez utóbbi minden valószínűség szerint fia az előbbinek.

E második Kocsi Csergő Bálint volt 1708-tól kezdve Bottyán János kurucz generális táborigazgatója; ez telepedett meg Bihar- vagy Szatmármegyében, s ehhez menekült valóságosan, mint fiához, élete estvéjén az öreg Kocsi Csergő Bálint.

Ez újabb adatok, azt hiszem, végleg igazolják mult közleményemben kifejezett azon véleményemet, hogy a gályarab, pap és tanár Kocsi Csergő Bálint Bottyán táborigazgatója nem lehetett. A táborigazgató egy másik Kocsi Csergő Bálint volt, minden valószínűség szerint az előbbinek fia, ki 1702-ben Debreczenben »novitius deák« lévén, 1684 körül született s így táborigazgatója (1708—10) legszebb fiatal korára, élete 24—26. évére esik.

RÉVÉSZ KÁLMÁN.

KRITIKAI ROVAT.

A REFORMÁCIÓ KASSÁN.

Oklevéltárral. Irta *iff. Kemény Lajos*. Kassa, 1891. 8-r. 110 lap.

Kassa multjának emlékeit a város levéltára oly híven őrizte meg, hogy biztos kalauzul ajánlkozik története bármely részének megírásában — mondja szerző kezünk alatti művének előszavában.

Nagy igazán mondja, mert az a 42 okmány, melyet az 1504-től 1604-ig terjedő száz évből jelen munkájához csatol, majd-

nem teljes képét adja a reformáció kassai fellépésének és diadalra-jutásának. Ez okmányok adatai mellett azonban szorgalmasan felhasználta szerző mindazon adatokat, melyek tárgyára vonatkozólag itt vagy ott közölve lettek.

A derék monográfia különben csak 25 lapra terjed, a többi 85 lapot az okmánytár foglalja el, melynek darabjai — pár kivétellel — időrendben sorakoznak egymásután. Méltók a figyelmes vizsgálatra egytől-egyig.

Szerző, miután tömör és találó rajzát adta a XVI. század elejéről a kassai vallásos és egyházi állapotoknak — melyek igen megkönnyítették, sőt elősegítették a reformátorok működését — csakhamar rátér Henkel János szereplésére, ki a mohácsi vész idejében másodszor foglalván el a kassai plebániát, reformátori szellemben működik azon két éven át, melyet még Kassán tölt. Őt nevezhetjük Kassa első reformátorának. Utána — csak a nevezetesebbeket említve — Batizi András, Dévai Biró Mátyás, Beneczédi Székely István (ki polgárjogot is nyert Kassán), Szegedi Gergely, Huszár Gál hirdetik és juttatják diadalra a reformáció tanait. Az 1556. évben a domonkosok és ferenczesek klostromai leégnek, lakóik ott hagyják a romokat s velök — egyidőre legalább — eltűnnek a katolicizmus utolsó képviselői is, úgy hogy 1560-ra teljesen befejezettnek mondható Kassa reformációja.

Meglépő eredmény, ha figyelembe vesszük, hogy egyfelől a magyar és német elem (a tótok igen kis számmal voltak) másfelől a lutheri és kálvini irány között csakhamar surlódások, vetélkedések állottak elő, minek következtében külön német, tót és magyar papok szolgáltak a városban, kik közül a legutóbb említettek többé-kevésbé a kálvini irány felé hajlottak. Mindezen ellentétek daczára teljes diadalmat vett a reformáció a régi hiten, úgy hogy midőn Verancsics egri püspök 1562-ben Kassán jár, belátja, hogy többé minden erőlködés hiába való. Ennek előadásával végződik szerző munkája, mely minden felesleges czafrang nélkül, egyszerűen a tények összefüggő előadására szorítkozik s épen ezért tárgyilagos és világos.

Az okmánytárban igen sok érdekes adat található. Nem akarom egyiket vagy másikat itt kivonatban adni, egyenesen a munkára utalom az érdeklődőket. Nem fogják megbánni, ha e derék monográfiát megszerzik és átolvassák. Sok ily alapos monográfiát s nemsokára fel fog épülhetni egyháztörténelmünk csarnoka!

R. K.